

LJUBLJANSKE BANKE 1900—1913

DRAGO POTOČNIK

Zgodovinsko-statistični doneski.

Kot sem v prejšnjih dveh razpravah orisal, je Ljubljana leta 1885. izgubila samostojno delniško banko, Krainische Escomptegesellschaft, ki je obstojala od 1876 do 1885. Bila je tedaj doba velike gospodarske depresije, ki se je vlekla skoro do konca stoletja. Proti koncu stoletja pa je začela kmetijska kriza v Avstriji kakor tudi v drugih evropskih državah popuščati. Tako je dosegla na Dunaju cena pšenice najnižje stanje v dobi depresije leta 1895., ko je bila povprečna cena za stari stot (50 kg) 7.46 krone, najnižja cena za rž je bila zabeležena leta 1894. s 5.99 krone za 50 kg, za koruzo pa leta 1896. s 4.56 za 50 kg. Od tedaj naprej so cene začele zopet naraščati in se je tudi položaj kmetijstva v splošnem začel izboljševati, ker je industrializacija povečala kupno moč v mestih.

Avstrija je v tej dobi že začela postajati vedno bolj značilna industrijska država. Tako se je zmanjšal delež prebivalstva, zaposlenega v kmetijstvu, od šestja leta 1869. do 1900. od 67.2 na 58.2 %, delež industrijskega prebivalstva pa od 19.7 na 22.2 %, trgovina in promet sta narasla od 5.8 na 7.3 %. Vendar pa je treba upoštevati, da je veliki industrijski dvig prišel šele v 20. stoletju.

Od 1885 do 1900 Ljubljana ni mela svoje delniške banke. Tudi vse do leta 1900. ni imela Ljubljana slovenske banke, kajti že omenjena Kranjska eskomptna družba je bila vodena po Nemcih in so jo točno nazivali pravljča prav ljubljanska banka, ker so bili njeni glavni faktorji ljubljanski Nemci in nemčurji. Maribor n. pr. je imel v vsej tej dobi samostojno delniško banko, Marburger Escomptebank, ki je bila ustanovljena v živahnem letu 1872., vzdržala pa je krizo leta 1873. in je poslovala naprej.

Slovinci smo mislili tedaj po češkem vzorcu, da je najboljša organizacija za gospodarsko osamosvojitve v zadrugah. Rodoljubi po mestih in deželi so se vrgli z vso silo na ustanavljanje novih posojilnic in dobili smo tedaj močne zlasti mestne denarne zavode, ki še tudi danes igrajo važno vlogo v našem gospodarskem življenju (n. pr. Kmetska posojilnica ljubljanske okolice, Posojilnica v Mariboru itd.). Ustanovitvi prve slovenske zadruge je sledilo vsako leto nekaj novih zadrug, ki pa niso posegle toliko tudi na podeželje, kjer je bila trajna kreditna kriza. Šele z rajfajzovkami je prišlo kreditno združništvo na deželo v polnem obsegu. Prva rajfajzovka je bila na slovenskih tleh ustanovljena leta 1894. v Trbovem pri Ilirski Bistrici (7 let po ustanovitvi prve rajfajzovke v Avstriji). Bila je to dne 18. septembra 1894 v združni register vpisana: Hranilnica in posojilnica v Trbovem, registrovana zadruga z neomejeno zavezo. Tej rajfajzovki so sledile takoj številne druge zadruge in združno gibanje se je povečalo v največjem obsegu. Iz te dobe datira n. pr. tudi Ljudska posojilnica v Ljubljani. Do konca leta 1894. je bilo po podatkih v Letopisu Gospodarske zveze za 1901 ustanovljenih na Slovenskem 75 posojilnic, od tega na Kranjskem 28, na Štajerskem 25, na Koroškem 17 in

na Primorskem 5. V naslednjih letih pa je znašalo število ustanovljenih posojilnic: 1894 3, 1895 10, 1896 9, 1897 10, 1898 17, 1899 18, 1900 17 in 1901 14. Za ista leta navaja Anton Kralj v Narodnem gospodarju, letnik 1931, str. 99, te-le ustanovitve kreditnih zadrug: 15, 18, 18, 12, 8, 20, 16 in 12. V kasnejših letih je razvoj nekoliko zaostal.

LETA 1900.

V letu ustanovitve prve slovenske banke je koristno primerjati vse organizacije denarnih zavodov v Avstriji, da vidimo, kakšne so bile razmere tedaj.

S 1. januarjem 1900 je postala obvezna krona veljava v primeri z dotedanjo goldinarsko veljavo, kakor jo je uvedla valutna reforma, izvajana od leta 1892. dalje.

Najstarejša organizacija so tedaj v Avstriji regulativne hranilnice, ki so zbrale tudi največ hranilnih vlog ter so bile predvsem merodajne za dolgoročni kredit. Statistika regulativnih hranilnic kaže, da je na koncu leta 1900. obstojalo v Avstriji 559 regulativnih hranilnic, od teh 379 nemških in 180 ostalih avstrijskih narodnosti. Glavne številke o njih so bile naslednje:

	Skupno Avstrija	Kranj.	Štaj.	Kor.	Prim.
Število zavodov	559	6	55	13	3
vlagatelj	3,198.725	74.181	300.480	69.701	28.770
stanje vlog v					
tis. kron	3,717.756	81.768	358.788	65.322	33.038
bilančna vsota					
v tis. kron	4,095.387	93.587	407.468	73.654	37.940

Po kapitalni moči so bile v drugi vrsti tedaj v Avstriji delniške banke. Avstrija je 1900 štela 44 delniških bank z 80 podružnicami, glavnico 567,3, rezervami 185,6, vlogami 244,6, upniki 1,355,6 in bilančno vsoto 3,348,1 milij. kron. Ti zavodi so predvsem gojili srednje- in kratkoročni kredit, kakor je razvidno iz razdelitve njih aktiv. Bile pa so banke izredno osredotočene na Dunaju in je le Praga prihajala v poštev v manjši meri kot bančno mesto. Da banke vse dotlej niso mogle zbrati znatnih kapitalov, čeprav so obstojale že dolgo vrsto let, je pripisovati dejstvu, da je bilo bankam sprejemanje hranilnih vlog v nemali meri otežkočeno z državno finančno in gospodarsko politiko.

K skupini bank moramo prišteti tudi banke brez delniške glavnice. Teh je bilo na koncu leta 1900. v Avstriji 19, in sicer 15 deželnih hipotekarnih zavodov ter 4 zavodi za izdajo zastavnih listov. Skoro vse avstrijske dežele so imele svoje banke, ki so dajale predvsem hipotekarni in komunalni kredit. Bilančna vsota vseh teh bank je znašala 1,596,2 milij. kron in je 1,403,8 milij. kron tujih sredstev teh bank prišlo vanje z izdajo zastavnih listov in komunalnih zadolžnic. Kranjska je med zadnjimi dobila šele leta 1911.

svojo deželno banko, ki je gojila predvsem komunalni in hipotekarni kredit.

Zadruga, ki so se ustanovljale na podlagi zadružnega zakona iz leta 1837., so postajale vedno bolj važen faktor v kreditni organizaciji nekdanje monarhije, posebno, ker so se zadružništva oklenili predvsem slovenski zavodi. V naslednjem podajamo nekaj statističnih podatkov o zadružništvu v vsej Avstriji po stanju na koncu leta 1900.

	Šulce-Deličevke	Rajfajzn.	skupno
število zadrug	2.114	2.906	5.020
število članov	1.063.505	261.026	1.324.531
vloge tis. kron	1.005.634	155.281	1.160.915
bilančna vsota			
kron	1.274.970	170.865	1.445.835

Po deželah so se razdelile zadruga sledeče:

Šulce-Deličevke

	35	105	24	51
število članov	16.159	55.113	9.183	20.343
vloge tis. kron	21.899	32.849	5.522	5.685
bil. vsota tis. kron	24.745	47.290	7.037	10.901

Rajfajzovke:

	55	196	78	35
število članov	13.161	17.768	8.617	5.036
vloge tis. kron	6.306	7.415	5.938	1.757
bil. vsota tis. kron	7.256	8.319	6.437	2.051

Iz tega pregleda je razvidno, da so imele rajfajzovke na Kranjskem relativno važnejši položaj kot v ostalih kronovinah, kjer so prebivali Slovenci.

Nadalje je bila v naših krajih važen konkurent denarnim zavodom za zbiranje vlog tudi že Poštna hranilnica, ki je bila ustanovljena leta 1882. ter je do konca stoletja zbrala že 140.88 milij. kron vlog.

Končno moramo omeniti še emisijski zavod Avstro-ogrsko banko. Banka je imela na koncu 1900 v avstr. polovici 40 podružnic in 58 tako zvanih Nebenstelle (agentur), v ogrski polovici monarhije pa 30 podružnic in 70 agentur. Glavnica je znašala 210 milij. kron, obtok bankovcev 1,494.0 milij., bilančna vsota 2,268.5 milij. kron. Imela pa je tudi oddelek za hipotekarni kredit, ki je nastal leta 1856. ter je bil posebno važen ta kredit za veliko posest na Ogrskem. Vsi njeni hipotekarni dolžniki so ji bili na koncu 1900 dolžni 299.6 milij. kron, od česar je odpadlo komaj nekaj deset-tisočev na Kranjsko.

Poleg ljubljanske podružnice je imela emisijska banka podružnico tudi v Mariboru. Prvotno, l. 1884., je bila ustanovljena v Mariboru Banknebenstelle, katere posle je vodila znana tvrdka J. & H. Pfrimer. Ta Nebenstelle se je leta 1900. pretvorila v podružnico. Leta 1886. je bila ustanovljena Nebenstelle v Celju, kjer je posle vodila Celjska mestna hranilnica in ni prišlo do pretvoritve v podružnico. Ravno tako je bilo v Ptujju, kjer je od 1887 obstojala Nebenstelle, posle je vodila današnja Mestna hranilnica.

LJUBLJANSKA KREDITNA BANKA

V zvezi z zadružnim gibanjem je tudi ustanovitev Ljubljanske kreditne banke, prve slovenske banke. V onem delu slovenske javnosti, ki je propagiral zlasti

zadružništvo, je razvoj zahteval tudi osrednjih organizacij za zadružništvo, ki so nastale v Zvezi kranjskih posojilnic in Gospodarski zvezi, ustanovljenih leta 1895. Leta 1899. je prišlo do razpusta teh dveh organizacij in je bila namesto njih osnovana Gospodarska zveza kot zadruga, ki je pridobila na koncu prvega poslovnega leta, 1900, že 66 posojilnic in 33 drugih zadrug. Tudi Ljubljanska kreditna banka je kaj kmalu (1901) ustanovila posebno kreditno organizacijo za posojilnice, h kateri je pristopilo 35 posojilnic.

Prizadevanja za ustanovitev Ljubljanske kreditne banke so se začela pod vodstvom tedanjega ljubljanskega župana Ivana Hribarja že leta 1899., vendar so prosilci za koncesijo dobili dovoljenje šele 17. avgusta 1900 in je bil ustanovni občni zbor banke šele 24. avgusta 1900 v Grobelnikovi hiši v špitalski ulici. Glavnica banke je znašala 500.000 kron, razdeljenih v 1250 delnic po 400 kron imenske vrednosti ter je bila ta glavnica že vpisana pri dunajski podružnici Živnostenske banke, tedaj že velike in močne češke banke. Živnostenska banka pro Čechy a Moravu v Pragi je bila ustanovljena leta 1868. ter je fungirala kot osrednji denarni zavod čeških kreditnih zadrug. Leta 1900. je znašala njena glavnica že 20 milij. kron in je banka imela že tudi znatne interese v industriji. Živnostenska banka je prevzela večino delnic, na ustanovnem občnem zboru pa je imela 595 delnic od 1250, ostalo pa je bilo v slovenskih rokah trgovcev, odvetnikov, zadrug itd. Živnostenska banka je dala na razpolago novi banki tudi vodilno in drugo osebje.

V prvem letu svojega obstoja je banka imela 133.207 kron vlog ter 909.021 kron upnike, ker je morala Živnostenska banka naravno podpreti svojo novo ustanovo. Kreditirala je Ljubljanska kreditna banka predvsem menično poslovanje. Že naslednjega leta je Ljubljanska kreditna banka posegla izven slovenskega ozemlja ter prišla v Dalmacijo. Leta 1901. je bila zvišana glavnica od 0.5 na 1 milij. kron, pri čemer je stopila v stike tudi že z zagrebškimi bankami: Prvo hrvatsko štedionico in Hrvatsko komercialno banko¹ (slednja n. pr. je imela leta 1902., 54 delnic Ljubljanske kreditne banke od 5000 delnic, kolikor jih je bilo vseh skupaj leta 1906). Dne 7. januarja 1902 je banka odprla svojo prvo podružnico, kar je značilno, v Splitu. Banka je posegla tudi v industrijske posle in tako vidimo že leta 1902., da sodeluje pri ustanovitvi delniške pivovarne Žalec-Laško. Z razmahom poslov je naraščala tudi glavnica banke postopno in prva leta je izplačevala banka 6 % dividendo. Leta 1904. (dne 1. januarja) je banka odprla svojo drugo podružnico v Celovcu, leta 1907. v Trstu, 1909. v Sarajevu, 1910. v Gorici in 1912. v Celju, tako da je imela Ljubljanska kreditna banka ob začetku svetovne vojne 6 podružnic, od tega 4 na slovenskem ozemlju, po 1 v Dalmaciji in Bosni.

V dobi od 1900 do 1913 je banka povečala svojo glavnico od 0.5 na 8.0 milij. kron, zbrala 910.735 kron vlog, upniki so narasli na 13,560.905 kron, dočim so na aktivni strani znašali dolžniki 20,781.208 kron, menični portfelj je dosegel 5,799.228 kron, vrednostni papirji 3,047.294 kron. Dividenda je znašala od 1901

¹ Ob likvidaciji te banke je nje posle prevzela Prva hrvatska štedionica.

do vštrevši 1904 6, 1905—1906 5, 1907—1908 6, 1909 6.5, 1910—1911 7 in 1912—1913 zopet 6 %, torej povprečno v 13 letih pred vojno 6.06 %.

Ob začetku svetovne vojne je bila banka udeležena v naslednjih podjetjih (letnica pomeni začetek angažmaja: 1902: Delniška družba Združenih pivovaren Žalec-Laško, glavnica 240.000 kron;

1905: Jadranska banka v Trstu, glavnica 8,000.000 kron;

1905: Prvo hrvatsko-slavonsko dioničarsko društvo za industriju šečera, Osijek, glavnica 4,000.000 kron;

1906: Paroplovna družba »Dalmatia«, glavnica 2,800.000 kron;

1907: Prva boroveljska tvornica orožja, prej Peter Wernigg, d. z o. z., Delniška družba kranjskih opekaren v Trnovem, glavnica 400.000 kron; Hotelska in prometna d. d. »Triglav«, Ljubljana, glavnica 100.000 kron;

1911: Prva slovanska tovarna igralnih kart, d. z o. z., v Ljubljani.

S sodelovanjem Ljubljanske kreditne banke so Slovenci v Trstu ustanovili l. 1905. z malo začetno glavnicco 1,000.000 kron Jadransko banko, ki je igrala kasneje v našem gospodarskem življenju tako veliko vlogo. Saj je bila dolgo vrsto let največja banka v Ljubljani po obsegu poslov in v njej so se izšolali številni uradniki, ki še danes zavzemajo drugod vodilna mesta. Ob ustanovitvi, pri kateri so sodelovali tudi Hrvati v Trstu, je prevzela Ljubljanska kreditna banka 400 delnic in so njeni zastopniki bili tudi v upravnem svetu. Razvoj Jadranske banke pa je bil veliko hitrejši kot razvoj Ljubljanske kreditne banke in dočim je n. pr. leta 1913. znašala bilančna vsota najstarejše tržaške delniške banke (ust. 1859) Banca commerciale Triestina okoli 60 milij. kron, je preslegla bilančna vsota Jadranske banke istega leta po komaj 8 letih obstoja že 40 milij. kron. Posebno hiter je bil razvoj Jadranske banke od fuzije s Hrvatsko vjeresijsko banko, ustanovljeno 1902 v Dubrovniku, ob katere fuziji je dobila Jadranska banka 4 podružnice in prirastek glavnice v znesku 20 milij. kron, bilančna vsota dubrovniške banke je znašala 1911 12.9 milij. kron.

Jadranska banka je prišla v Ljubljano že pred svetovno vojno, in sicer leta 1911. Do ustanovitve je prišlo takole: Leta 1907. je bila vpisana v združni register Trgovsko-obrtna zadruga v Ljubljani, ki je bila tipična kreditna zadruga. Leta 1909. je bil naslov zadruge izpremenjen v Trgovsko-obrtno banko v Ljubljani, ki je leta 1911. stopila v likvidacijo, njene posle pa je prevzela Jadranska banka z novoustanovljeno podružnico v Ljubljani.

Neposredno ob začetku svetovne vojne je štela Jadranska banka 9 podružnic, in sicer je prevzela ob fuziji z že omenjeno Hrvatsko vjeresijsko banko v Dubrovniku nje centralo kot podružnico, nadalje kot svoje tri njene podružnice Split, Šibenik in Zader, sama pa je ustanovila naslednje podružnice: Opatija 1909, Kotor, Ljubljana 1911, Metković in Dunaj 1914. Torej je imela Jadranska banka na slovenskem ozemlju samo eno podružnico, 1 v Istri, 1 na Dunaju, 6 pa v Dalmaciji.

ZASEBNE BANKE POSTAJAJO PODRUŽNICE DUNAJSKIH VELEBANK

Ob prehodu v novo stoletje je imela Ljubljana še dve zasebni banki. Ti dve banki sta nastali iz blagovne trgovine ter sta se radi obsežnosti svojih poslov začeli kmalu baviti tudi s posojanjem denarja na hipoteke in menice, torej po procesu, katerega je opaziti v zgodovinskem razvoju bank tudi v drugih državah.

Bili sta to banki Mayer in Luckmann. Firma J. C. Mayer, ki je izvirala iz Gradca, je vodila poleg manufakturne trgovine tudi bančni in menjalniški posel. Oba posla sta bila vodena skupaj, dočim je bilo pri firmi Luckmann poslovanje ločeno, ker je ob izročitvi posla sinovom Lambert Carl Luckmann leta 1867. stvoril komanditno družbo, iz katere pa je zopet Janez Luckmann leta 1883. izstopil in prevzel blagovne posle tvrdke pod firmo Johann Luckmann.¹ Družina Luckmann je imela znatne industrijske interese na Gorenjskem (Kranjska industrijska družba, katere zgodovina je ozko zvezana z družino Luckmannov).

V dobi velike industrializacije in naglega gospodarskega razvoja Avstrije je postajal dunajskim velikim bankam njih delokrog vedno bolj tesen, posebno, ker so njih industrijski interesi prešli že zdavnaj meje domačih krajev. Ker je imela firma L. C. Luckmann že dobre bančne zveze s podružnico Kreditnega zavoda za trgovino in industrijo (največje avstrijske banke) v Trstu, je prišlo do pogajanj, na podlagi katerih je dne 1. aprila 1907 ustanovil Kreditni zavod svojo podružnico v Ljubljani. Firma L. C. Luckmann je stopila v likvidacijo in je nje posle prevzela nova podružnica. Josip Luckmann junior je postal vodja podružnice v Ljubljani, družabniki tvrdke L. C. Luckmann pa so dobili delež na čistem dobičku podružnice. S tem je prenehala po 82 letnem obstoju tvrdka L. C. Luckmann in za obseg njenih poslov je značilno, da je nova podružnica od nje prevzela menični portfelj nad 2 milij. kron, kar je za tedanje čase velik znesek, zlasti če pomislimo, da je znašal konec leta 1907. menični portfelj Ljubljanske kreditne banke 4.7 milij. kron, Jadranske banke pa 1.73 milij. kron.

Do sličnega prevzema poslov je prišlo leta 1911., ko je dunajska Allgemeine Verkehrsbank, ustanovljena 1864 kot K. k. priv. österr. Pfandleihgesellschaft z glavnicco 800.000 goldinarjev. Ob prevzemu leta 1911. je znašala glavnica banke 42 milij. kron. Tudi tu je Emerich Mayer kot prodajalec podjetja ostal reprezentant in prokurist podružnice. Podružnica je bila vpisana 9. maja 1911 z dodatnim nazivom prej J. C. Mayer.

Poleg dveh dunajskih velebank se je v Ljubljani naselila leta 1914. tudi podružnica sedanje češke industrialne banke (vpisana v trgovinski register dne 22. maja 1914). Ta praška banka je bila ustanovljena leta 1898. Ob ustanovitvi podružnice v Ljubljani je imela glavnicco 40 milij. kron.

Izven Ljubljane so ob začetku svetovne vojne obstojale na slovenskem ozemlju še naslednje podružnice neslovenskih bank: Češka Union banka, Praga,

¹ Primerjaj: Geschichte der Familie Luckmann, sestavil Jožef Luckmann, Ljubljana, marca 1936, objavljeno tudi v Trgovskem Tovarišu št. 1—2 od 1937.

podružnica Celje, ustanovljena 1907; Steiermärkische Escomptebank, Gradec, podružnica Maribor, ustanovljena 1909 in Angloösterreichische Bank, Dunaj, podružnica Maribor, ustanovljena 1910.

Vkljub krizam leta 1900. in 1907. je bila vsa razvojna linija avstrijskega gospodarstva usmerjena navzgor, katere tudi politični pretresljaji niso mogli prekiniti. Vendar pa je z našega, slovenskega stališča treba v tej dobi posebej obravnavati leto 1908. V zvezi s septembrskimi dogodki se je nacionalno gibanje preneslo tudi na gospodarsko polje, posebno v onih pokrajinah, kjer so bili Slovenci kompaktneje naseljeni in ne tako izpostavljeni nemškemu pritisku. Zaradi tega tudi vidimo, da dogodki leta 1908. niso imeli nobenega posebnega vpliva na položaj naših denarnih zavodov na Štajerskem, kar se tiče gibanja vlog.

Predvsem je v teh letih še bolj oživelo ustanovitveno delo za nove zadruge. Tako številnih ustanovitev ne beleži zgodovina našega združništva. Prevladovale so seveda kreditne zadruge in naslednji pregled¹ nam kaže vpise in izbrise kreditnih zadrug od 1902 dalje:

	vpisi	izbrisi		vpisi	izbrisi
1902	15	4	1906	32	5
1903	11	3	1907	85	11
1904	12	2	1908	75	17
1905	8	—	1909	21	5
			1910	18	7
			1911	2	—
			1912	3	—
			1913	2	—

Število novih ustanovitev je začelo naraščati že leta 1906. ter je doseglo rekordno višino leta 1907., za katero je le malo zaostajalo leto 1908. V naslednjih dveh letih 1909. in 1910. je ustanovitveno gibanje ponehalo, popolnoma pa je zaspalo l. 1911., ko je polom Glavne posojilnice v Ljubljani izredno škodoval nadaljnjemu razvoju našega združništva. Omenjam še, da je bila leta 1907. ustanovljena druga največja slovenska osrednja zadruga organizacija: Zveza slovenskih zadrug v Ljubljani.

Bojkotna akcija proti nemškim denarnim zavodom je bila posebno močna v Ljubljani in naperjena proti Kranjski hranilnici, ki je bila tedaj eden najmočnejših denarnih zavodov na jugu Avstrije. Leta 1905. so dosegala nove vloge, kar se je stopnjevalo še leta 1907., l. 1908. pa je prišlo do navala slovenskih vlagateljev s 69,690.161 kronami. Že v letu 1906. so izplačila presegla vloge pri Kranjski hranilnici najvišje stanje na hranilnico in še leta 1909. so vloge bile manjše kot dvigi. Šele v letu 1910. je nastopilo pomirjenje, tako da so nove vloge presegale dvige. Položaj zavoda nam kaže naslednja razpredelnica (v kronah):

	vloge	dvigi	stanje na koncu leta
1906	14,629.362	14,971.793	69,347.730
1907	14,197.300	15,803.236	67,741.794
1908	13,895.525	28,981.102	52,656.217
1909	10,030.008	14,596.814	48,089.411
1910	10,053.354	9,263.822	48,878.943

¹ Statistika Antona Kralja v Narodnem gospodarju 1931, št. 7, str. 98.

že v letu 1907. so se vloge v celoti zmanjšale pri zavodu za 1.6 milij. kron, leta 1908. pa je zavod izgubil za 15.1 milij. kron vlog, kar je pomenilo nadeno petino vlog: 22.3 %.

Druga stran tega dviganja vlog v nemških denarnih zavodih se vidi v velikem naraščanju vlog v slovenskih regulativnih hranilnicah, zadrugah in bankah. Sestavil sem pregled višine vlog pri treh ljubljanskih zavodih, ki kaže naslednjo sliko (stanje na koncu leta v kronah):

	1907	1908
Mestna hranilnica	24,873.003	33,371.628
Kmetska posojilnica	12,434.933	17,102.911
Ljudska posojilnica	13,365.881	17,129.584
Skupno	50,673.815	67,604.123

Iz tega je razvidno, da stoji zmanjšanju vlog pri Kranjski hranilnici v znesku 15,085.777 kron za leto 1908. nasproti povečanje vlog v navedenih treh slovenskih zavodih za 16,930.308 kron.

Da izpopolnim sliko, navajam še statistiko gibanja vlog in upnikov pri obeh tedanjih slovenskih bankah (v kronah na koncu leta)

hranilne vloge:	1907	1908
Ljubljanska kreditna	3,363.593	4,279.982
Jadranska	1,272.309	2,402.066
upniki:		
Ljubljanska kreditna	4,615.289	8,544.430
Jadranska	4,163.146	6,666.903

Skupno so torej tuja sredstva Ljubljanske kreditne banke narasla v letu 1908. od približno 8 na 12.8 milij. kron, Jadranske banke pa od 5.4 na 9.1 milij. kron.

Leto 1908. je pomenilo tudi za vse druge slovanske zavode v Avstriji znaten prirastek. Tako so samo tri velike češke banke zabeležile to leto povečanje bilančne vsote za 275.6 milij. kron, in sicer Živnostenska banka za 45.1, Češka Union banka za 35.4 in Osrednja banka čeških hranilnic za 40.7 milij. kron. Za primer navajamo še, da se je tega leta povečala bilančna vsota Ljubljanske kreditne banke za 6.0, Jadranske banke za 4.8 milij. kron, istočasno pa je pri Banca commerciale Triestina padla od 43.0 na 40.5 milij. kron.

Pri vseh avstrijskih regulativnih hranilnicah so vloge narasle od 1907 na 1908 od 5.077.3 na 5.393.9 milij. kron, bilančna vsota od 5.555.8 na 5.866.5 milij. kron. Bilančna vsota vseh avstrijskih bank (brez Avstroogrske banke) je narasla od 8.597.5 na 9.317.4 milij. kron in je večina prirastka šla v slovanske denarne zavode.

Zadnja med avstrijskimi kronovinami je bila Kranjska, ki je dobila svojo deželno banko, ki je po vojni postala Hipotekarna banka jugoslovanskih hranilnic.

Prva deželna banka v Avstriji je bilo Gališko zemljiško-kreditno društvo, katerega so leta 1841. ustanovili gališki deželni stanoviti za dajanja hipotekarnih posojil veleposestvu. Sredstva za ta posojila pa so dajali zastavni listi. Pozneje so se ti zavodi pečali tudi še z melioracijskim železniškim, komunalnim kreditom in kreditom v tekočem računu, diskontiranjem menic itd., tako da so sčasoma vodili vse bančne posle. Za gališko banko je bila leta 1864. ustanovljena Hi-

potekarna banka kraljevine Češke, podobni zavodi v Šleziji 1869, Moravski 1876 itd. V naših krajih je bil prvi slični zavod ustanovljen v Istri: Zavod za zemljiški kredit mejne grofije Istre leta 1881. Drugi zavodi v pretežno slovenskih kronovinah so nastali: Zavod za komunalni kredit mejne grofije Istre leta 1907., na Goriškem: Deželni zavod za hipotekarni kredit poknežene grofije Goriške in Gradišćanske 1903, Zavod za komunalni kredit 1910; na Štajerskem: Komunalni kreditni zavod vojvodine Štajerske 1917; na Koroškem: Koroški deželni hipotekarni zavod 1896. V Dalmaciji je bil ustanovljen Zemljiškokreditni zavod kraljevine Dalmacije leta 1898.

Deželni zbor kranjski je odobril statute Kranjske deželne banke dne 24. julija 1910, sklep za ustanovitev pa je bil izrečen dne 15. oktobra 1909. Banka sama je začela poslovati dne 29. januarja 1912. Nje poslovanje je bilo v prvi vrsti usmerjeno na hipotekarni in komunalni kredit ter je banka izdajala v ta namen zastavne liste (po 4.5 %) in komunalne zadolžnice (tudi po 4.5 %). Že na koncu prvega leta svojega poslovanja, t. j. 1912., je banka imela za 0.4 milij. kron hipotekarnih in 0.8 milij. kron komunalnih posojil. Poleg tega pa je banka zbirala tuja sredstva tudi na tekočem računu ter jih plasirala v menice in vrednostne papirje.

OB VSTOPU V SVETOVNO VOJNO

V l. 1914. je bilo na našem ozemlju kaj malo bank: bile so to tri slovenske banke: Ljubljanska kreditna, Jadranska in Kranjska deželna banka, v Mariboru pa je obstojala še nemška Marburger Escomptebank, torej 4 samostojni zavodi. V vsej Avstriji pa je bilo 74 delniških in 31 javnih bank raznih oblik (deželne banke in zavodi za zastavne liste). Teh 74 delniških bank je imelo okoli 500 podružnic po cennitvi dr. Walterja Schmidta, dočim navaja zadnja avstrijska uradna statistika za leto 1911. 448 podružnic, verjetno pa je, da je v zadnjih dveh letih pred vojno število podružnic izredno naraslo. Glavne postavke delniških bank so bile naslednje (brez Avstroogrške banke) za 1913: delniška glavnica 1.351,664.000 kron, vloge 1.156,374.000, upniki 4.668,992.000 kron, zastavni listi, komunalne in druge obveznice 1.222,925.000 kron. Med aktivni so znašali dolžniki in konsorcialni posli 5.175,836.000 kron, menice 1.775,344.000 kron, hipotekarna in druga posojila 1.145,458.000 kron.

V primeri s temi številkami so postavke bank na slovenskem ozemlju za to leto malenkostne, vendar pa značilne za nadaljnji razvoj in zato prinašamo po računskih zaključkih za 1913 najvažnejše podatke o 4 bankah na slovenskem ozemlju. Pritegnili smo tudi Mariborsko eskomptno banko, ki je bila po prevratu nacionalizirana in se je kasneje fuzionirala s Slavonsko banko. Usoda Jadranske banke pa je itak skoro splošno znana. Vse postavke navajamo v tisočih kron:

Aktiva:

	Ljublj. kred.	Jadr. b.	Kranjska dež.	Marib. esk.
gotovina	582	728	39	77
naložbe	—	—	605	—
menice	5.779	7.800	27	1.572

¹ Das Sparkassenwesen in Österreich, Dunaj 1930.

	Ljublj. kred.	Jadr. b.	Kranjska dež.	Marib. esk.
efekti	3.047	2.325	538	40
dolžniki	4.496	27.996	35	1.674
predujmi	16.286	—	4	—
realitete	1.203	900	—	596
hip. in kom. pos.	—	—	3.252	—
<i>Pasiva:</i>				
glavnica	8.000	8.000	—	1.000
rezervni skladi	816	628	5	213
pok. sklad	137	109	—	—
vloge	17.348	8.676	136	1.118
upniki	4.510	21.491	917	1.101
čisti dobiček	557	690	73	108
bilančna vsota	31.534	40.217	4.443	3.970
dividenda	6 %	7.5 %	—	5 %

Nadalje je obstojalo na koncu leta 1913. v Avstriji 691 hranilnic, od katerih jih je bilo na sedanjem slovenskem ozemlju 26. Vlog so imele vse avstrijske hranilnice 6.590,173.000 kron, od tega hranilnice na slovenskem ozemlju 191,397.000 kron.² Bilančna vsota vseh avstr. hranilnic je znašala 1913 7.092,935.000 kron, torej so bile hranilnice po bilančni vsoti najmočnejša skupina denarnih zavodov.

Število zadrug je doseglo na koncu leta 1913. v vsej Avstriji 8356, članov so imele 2,919.678 (hranilnice so imele 4,515.843 vlagateljjev), vlog 2,299,642.000 kron in bilančna vsota je dosegla že 2,182,146.000 kron. Pri Poštni hranilnici so vloge dosegle vsoto 198.5 milij. kron. Za pregled razvoja posameznih skupin denarnih zavodov v Avstriji navajamo naslednje podatke o vlogah in bilančni vsoti po stanju konec leta 1900. in 1913. v milij. kron:

	vloge		bil. vsota	
	1900	1913	1900	1913
hranilnice	3,198.7	6,590.2	4,095.4	7,092.9
banke	244.6	1,227.1	3,348.1	13,313.7
zadruga	1,160.9	2,299.6	1,445.8	2,919.7
poštna hranilnica	140.9	198.5	?	?

K temu je treba še pripomniti, da statistika kreditnih zadrug ne obsega za leto 1913. galiških in bukovinskih zadrug, od katerih radi vojne leta 1914. ni bilo mogoče dobiti popolnih podatkov. Če bi upoštevali še te, bi bil delež zadrug pri vsej avstrijski kreditni organizaciji znatno večji. Vendar pa že tabela kaže, da so zabeležile v dobi od 1900 do 1913 največji razmah ravno banke.

Po kronovinah so najvažnejši statistični podatki za leto 1913. pri zadrugah naslednji (za hranilnice nam niso na razpolago iste podrobnosti kot v statistiki za 1900):

Zadruga:	Kranjska	Štajer.	Kor.	Prim.
število	227	551	219	285
število vlagat.	72.439	140.154	23.204	33.352
stanje vlog				
v tis. kron	102.422	146.557	29.466	37.700
bilančna vsota				
v tis. kron	124.235	188.284	33.171	50.456

Te številke nam same na sebi ne kažejo velikega razvoja zadružništva, posebno na Kranjskem. Zaradi tega navajamo za primerjavo še statistiko prebival-

² Primerjaj »Trgovski tovariš« 1936, št. 11—12, str. 190.

stva teh kronovin po ljudskem štetju leta 1910. Tedaj je imela Kranjska 525.995 prebivalcev, Štajerska 1.444.157, Koroška 396.200 in Primorsko 893.797 prebivalcev.

Na 1000 prebivalcev je prišlo leta 1913. torej

	Kranjska	Štaj.	Kor.	Prim.
članov zadrug	138	97	58	38
vlog v kronah	195	102	74	42

DR. PETER ZENKL V LJUBLJANI

J O Ž E V O M B E R G A R

Skoraj bo preteklo leto dni, kar je obiskal Ljubljano in njene socialne delavce sedanji praški župan in eden največjih socialnih reformatorjev sodobne Evrope, dr. Peter Zenkl. Prišel je na povabilo ljubljanskega mestnega župana dr. Jura Adlešiča, da bi prikazal, kako mesto Praga rešuje svoja mestna socialna vprašanja in tako dal tudi Ljubljani spodbudo in nasvete iz svojih bogatih izkušenj, ki si jih je pridobil v svojem dolgoletnem in plodovitem socialnem delu.

Dr. Peter Zenkl je bil rojen l. 1884. v Taboru na Češkem. Po dovršenih študijah na filozofski fakulteti je postal profesor na trgovski akademiji v Pragi, poučeval pa je tudi na trgovskem oddelku tehniške visoke šole. V samostojni češkoslovaški državi je bil pozvan v ministrstvo socialnega skrbstva in ko je bilo uvedeno obvezno delavsko socialno zavarovanje, je bil določen za predsednika Osrednjega socialnega zavarovanja. V javnem življenju je nastopal že od leta 1911., ko je postal član mestnega sveta v Karlinu. V tej funkciji je vztrajal do leta 1919., ko je postal župan mesta Karlina. Od leta 1921. dalje do letošnjega leta je bil ves čas član mestnega sveta v Pragi in predsednik kluba najmočnejše stranke, letos pa je postal župan mesta Prage.

Kot član mestnega sveta in predsednik Osrednjega socialnega zavarovanja je deloval v najrazličnejših socialnih ustanovah, katerih član ali predsednik je bil. Največje njegovo delo pa je bila zasnova tako zvanih »Masarykovih domov«, kjer so združeni različni socialni zavodi od otroških zavetišč pa do ubožnic oz. hiralnic. Njegovo delo so tudi mnoge številne publikacije, knjižice in brošure, v katerih razpravlja o raznih panogah socialnega skrbstva ter iz svoje bogate izkušnje daje dragocene nasvete.

Zato je bil njegov obisk v Ljubljani sredi januarja letošnjega leta važnega pomena. V Ljubljani je priredil dvoje javnih predavanj v veliki unionski dvorani. Občinstvo je obakrat napolnilo dvorano do zadnjega kotička in verno sledilo predavatelju, ki je v krasnem srbohrvatskem jeziku pojasnjeval ob filmskem platnu razvoj praške mestne socialne politike in njeno največje delo, ustanovo že omenjenih »Masa-

Organizacija zadružništva je bila torej najmočnejša na Kranjskem in so bile vloge z ozirom na 1 prebivalca skoro še enkrat višje kot na Štajerskem, da ne govorimo o drugih kronovinah. To je bil znak, da so slovenski ljudje pravilno razumeli pomen zadružništva in da so predvsem zadružništvu zaupali svoje prihranke. V takih razmerah je prišla k Slovencem svetovna vojna.

rykovih domov«. Posebej pa je še vodil sestanek z zastopniki ljubljanskih dobroteljskih in socialnih ustanov v magistratni sejni dvorani. Za ljubljanske socialne delavce je bil ta sestanek velikega pomena. Tu se je dr. Zenkl dotaknil mnogih vprašanj, ki zaradi svoje aktualnosti še posebej zanimajo naše socialne delavce.

Med drugim je postavil vprašanje, ali naj vodi socialno politiko zasebna iniciativa ali javni organi. Prišel je do zaključka, da bo sodelovanje zasebnih socialnih delavcev vedno potrebno, tudi ko bo človeška družba dosegla mnogo popolnejši razvoj. Zarisal je meje dela javnih in zasebnih činiteljev na socialnem polju. Čehi so že pod Avstrijo mogli računati le na samopomoč, kajti država za socialne namene ni dajala denarja. S prostovoljnimi prispevki so čehi pred prevratom naredili izredno mnogo: sezidali so slovito Narodno gledališče v Pragi, številne socialne ustanove, knjižnice, šole itd. Po prevratu je nastopila reakcija. Novi, prej požrtvovalni delavci, so se začeli sklicevati na to, da je zdaj, ko je narod dobil svojo državo, dolžnost države, prevzeti socialne naloge. Prišlo je do nesoglasij, ki pa so bila sčasoma odpravljena. Socialno delo je zadeva skupnosti in posameznikov. Toda dandanes ne morejo prevzeti nase vseh socialnih nalog države, samouprave in občine, kakor bi tudi zasebni činitelji ne mogli odpravljati sami vsega dela in je zato potrebno sodelovanje obeh činiteljev. Predvsem mora odločati interes skupnosti in človeka ter se mora temu podrežati vse drugo. Prostovoljno socialno delo je pionirstvo, kakor kaže razvoj socialnega skrbstva na češkoslovaškem, ko pa začne javna uprava prevzemati socialne naloge nase, zasebni socialni delavci ne smejo prekrizati rok. Niso dovolj samo zelene pisarniške mize, predpisi, instrukcije in zakoni, pa tudi ne samo denar. Potreben je še *socialni čut*, kakor je potrebna zavest, da *socialne naloge spadajo med najvažnejše, kar zahteva naš čas*. Socialno skrbstvo mora predvsem preprečevati socialno zlo, mora biti individualno in ne šablonsko, zato pa je *potrebno sodelovanje čim širših plasti ljudstva*. Mnoge socialne naloge izpolnjuje praška občina s svojimi strokovnjaki, ki so absolvirali posebno šolo za so-